

את ואווקא הסנדלר בתוך העשן העולה לשמיים. יום ולילה, לילה ויום, בלי הפסק, עולה העשן מארובת הקרמטוריון.

„רבי! רבי!“ אני זועק. „בלום אפשר שזה העשן, העולה לשמיים, נעלם שם סתם כך?“

„אמור לנו מה אתה רואה? — רואה? — רואה?“

מיליוני ניצוצות אני רואה, נורים מתוך הארובה כמתוך קנה המחובר אל לבת התנור למטה כאל מעבדה מסתורית לזהבת; מיליוני ילדים חיים אני רואה, מיליוני נערות בתוס'עלומיהן, מיליוני אמהות צעירות ששדיהן מלאים חלב, מיליוני בחורים באבם, זקנים וזקנות — וכולם, כולם מושלכים כפחם לתוך פי תנור לזהב של קטר בתאוצתו, להזין את לב התנור אשר במעבדה המסתורית של אושוויץ.

„רבי! רבי! מה מייצר התנור הזה שגופותיהם של מיליונים מוזינות את להבתו בלא הפסק? בלא הפסק? מה הכור הזה מייצר?“

„רבי! רבי! אני רואה את האפר ששרד מהגופות, אך נשמותיהם של המיליונים שעברו כמים כבדים אל לבת התנור — מה הן מייצרות? רבי! מהו שייצור מנשמותיהם של 1,500,000 ילדים שרופים?“

סביב לי יום, סביב לי לילה, סביב לי שבוע, סביב לי שנה. אני ממשש בירי את שבר הרגע. אני רואה את הצבע והאור של שבר הרגע. אני רואה את הזמן. יש בירי לצייר את פניו, צורתו. אני טועם טעמו של הזמן, אוכל אותו, אל קרבי הוא בא. הזמן בתוך קרבי. אני רואה אותו. יודע אני שאין לראות את פני הזמן, לכן אני מצלם אותו למזכרת: באישוני-עיני הוא מצולם. הזמן נמצא בתוכי, אני הוא הזמן, ובתורת זמן אני עומד באושוויץ בין בלוק 14 ובין רחבת-המפקד ועיני אל העשן הזה העולה לשמיים מתוך ארובת הקרמטוריון, מחכה לראות את ואווקא הסנדלר האמור להימצא בעשן המתאבך. במורעיני ראיתי את קומנדר-הפגרים שבאו להשליכו על עגלתם, במורעיני ראיתי איך נהפכה עגלתם לשולחן-סנדלרים ושולחן-סנדלרים נהפך למזבח, ומראה המזבח כאשר ציורה אלוהים את משה לעשות, כמו שהוא מתואר בתורה בסוף פרשת „תצווה“. יתירה מזו: המזבח באושוויץ זוהר יותר מן המזבח שבחומש.

כאשר השליכו משרתי-הבלוק את ואווקא אל ערימת הפגרים שמאחרי הבלוק, יצאתי לגעת באש הלבנה שזרחה מגופו. רציתי שהאש תצרוך את ידי, ובכך אולי אזכה ויהיה חלקי עמו. כי גרול ואווקא מיצחק שירד מן העקדה — שום מלאך לא בא אל הבלוק באושוויץ כדי לעצור את המקל הלבן בירי פראנצל. באש הלבנה רציתי לגעת. לא ידעתי אם אזכה אני לאש כזאת כשישליכו אותי על עגלת הפגרים, והנה אני רואה איך הושלך שלדו של ואווקא קרוב-עולה על המזבח ובאזני מהדהדים בבתי-קול משמיים הפסוקים „ולקחתם שם תמים... ושחטו אותו...“ ושפטתי בין שם לשה. עכשיו אני מצפה לראות את ואווקא מתאבך ועולה בעשן, ואני ניצב ומביט, ואני הזמן, ובהיעצר באושוויץ הזמן נעצר גם אני באושוויץ, ואני עומד ומביט ורואה:

לא ואווקא עולה מתוך עשן הקרמטוריון אלא הוא-הוא עצמו, אשמדאי! מלך השאול! לימינו שמחזאי, לשמאלו עזאל, כפי שהכרתים מתוך ספרי-החנך-הכבושי. חיל ורעדה אחזוני, אני זועק מפחד. להסתיר את פני אני רוצה לבל ראוני, כי צבע האינדיגו מסמא את עיני. באושוויץ אין לאן לברוח, ואין באושוויץ מסתור.

„אמור לנו, ארון די-נור, מה מפחיד אותך?“ מההדר אלי הקול מכל עברי אושוויץ. „מה מפחיד? ... מפחיד? ... מפחיד? ...“

אושוויץ כולה מוארת בלהבות הצבעים העזים. ידעתי כי נקראתי לאושוויץ כדי לחזות במראה הנורא הזה. אשמדאי מלך אושוויץ! הנהו! רואה אני אותו במורעיני: יוצא מלב התנור, עולה מתוך הארובה כמתוך מסתרי היכליו ועטוף עשן הוא מתרומם אל גבהי שמיים, ושמוחזאי ועזאל פורשים מטריה מעל ראשו. כפטריה ניצב המראה הנורא בשמיים: שמוחזאי ועזאל עומדים למשווח את אשמדאי למלך-מלכיה-המלכים על כל העולמות. בשופרות הם תוקעים ומכריזים לארבע כנפות הארץ את שמו החדש של השליט ומלך-העולם. מעתה לא אשמדאי שמו כי אם נוקליאוס!... והוא נולד בלב התנור, במעבדה-המסתורין של אושוויץ. מחומר חדש נוצר, חומר מיוחד-במינו, תרכיז שהופק מנשמות-אדם של 1,500,000 ילדים חיים שהפכו אפר.

אל שמי אושוויץ נשואות עיני ואני רואה את נוקליאוס, מלך העולם, יושב על כסיה-מלכות אשר מתחת לכיסת הפטריה, והכיפה נפרשת והולכת כמטריה, משמי אושוויץ, מקום היוולדו, אל ארבע רוחות שמיים עד שהיא מכסה כליל את עין השמש ואת שמי העולם.

חיל ורעדה אחזוני מפני החושך. קול קורא: „ואתה, בן-אדם, אכול את המגילה הזאת!“ ואני זועק וזועק: „אלוהים, מדוע? מדוע?“

אני מסב פני לבל אראה את המראה הנורא, ואז אני רואה באופק את ה„שיווית“ התלוי שם לנגדי ובו אותיות השם המפורש יידיה-אזידיה-א רוחש כפקעת צפעונים, ובה טבועים פני שלי והכובעים.ס. לראשי. וה„שיווית“ משתנה כשעון דיגיטאלי המראה חליפות תאריך ושעות: כאשר ה„שיווית“ עומד מול הפטריה של נוקליאוס מתלקח בו שם אלוהים לאותיותיו, ואילו כשהופכות האותיות העבריות של שם האלוהים לפקעת-צפעונים ומעליה קלסטר-פני בכובעים.ס. — מסתתר ה„שיווית“ מפני נוקליאוס המלך. אני מרים קולי וזועק אל פני-אני שעל ה„שיווית“ המסתתרת: „אהה אלוהים, אלוהים! את ואווקא הסנדלר רציתי לראות בעשן ולא את השטן! אלוהים! אלוהים! במלחמתך עם השטן אל תסתיר פניך ממני! אל תתנני תחת מקלו הלבן של פראנצל! אלי, אלי, אל תעזבני!“

„מה אתה רואה, ארון די-נור? מה כואב? — כואב? — כואב?“

„הוי, אלוהים, שאירני לפליטה! לפליטה! לפליטה!... שבועה נשבעתי להם, נדר נדרתי, להיות להם לקול. שאירני לפליטה, אלוהים, שאירני לפליטה! הן איש לא ישאר כאן. הוי, אלוהים, את זיו שכינתך אני רואה באותיותיך! את פניך אני רואה באושוויץ, אלוהים!... אלוהים!“

זרם חשמל מכה בי ואני מושלך בחזרה אל תוך גופי המוטל במיטה.

אני פוקח את עיני. פרופ' באסטיאנס יושב בכורסה ליד מיטתי, וסמוך לראשי פניו של אדם זר, משתופף בכריעת-ברך. שטוף זיעה ודמעות אני שומע: „מה ראית, ארון די-נור? מה עדיין אתה רואה עכשיו? איזה חזיונות עוד מוסיפים לעלות בתוכך כרגע?“

קל-רגליים אני יורד לטייל באסטרטיד-בולווארד. טוב לי להסתובב ברחובותיה הצרים של נורדווייך, אך במיוחד אני אוהב להלך בחוצות ליידן, העיר האוניברסיטאית העתיקה. אהבה סמויה יש בי לבני הולנד, אהבה שמקורה באושוויץ. שם היינו כולנו מה שהיינו, וכי צריך לומר מה היינו באושוויץ? אבל את היהודים ההולנדים שפגשתי לראשונה

באושוויץ לא שכחתי, פניהם של שניים מהם מלווים אותי מאז. האחד קראוהו באושוויץ „בייבי“; את שמו של השני לא אדע עד היום, אבל את עווית-הסירוב שהיתה על פניו כשסירב למלא את הפקודה של הגרמני לא אשכח לעולמים: ליד בור עמדנו, קומנדר-עבודה. המשרפה התמלאה למעלה מכפי קיבולה. פתאום מגיעות מרחבת הרכבת משאיות המביאות מטען חדש, של נשים וטף צוענים. הואיל והקרמטוריון מלא מהכיל עוד, פורקות המשאיות את מטענן לתוך הבור, ואיש-הס.ס. פונה אל הראשון בשורה שלנו ומצווה עליו לקחת מכל-נפט ולהריקו על הנשים והילדים.

„לא! לא!“ אומר הלז בהולנדית שלו.

לעולם לא אשכח את עווית הסירוב על פניו. לעולם יצלצל באזני ה„לא“ ההולנדי שלו. „לא“ כזה עוד לא נאמר לגרמני באושוויץ.